

HARBIYLARDA KASBIY DEFORMATSIYA AYBDORLIK TUYG'USINI PAYDO BO'LISHI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14511293>

Хўжаев Ботир Таввакалович

O'raq Akademiyasi Katta O'qituvchisi

Annotatsiya

Maqolada shaxsning chuqur xissiy kechinmalaridan bo'lgan aybdorlik xissi, o'spirinlik davrining muhim xususiyatlari, kasbiy deformatsiya va uning namoyon bo'lishi, kasbiy deformatsiyaga uchragan shaxsning holatlari yoritilgan. Mavzu yuzasidan aynan o'spirinlardagi kasbiy deformatsiya sabab yuzaga keladigan aybdorlik xissi o'rganilgan.

Kalit so'zlar

o'spirinlik davri, aybdorlik xissi, kasbiy deformatsiya, status, noadekvat baholash, stress, depressiya.

Bugungi kunda aybdorlik xissining shakllanishi va uning yuzaga keltiradigan oqibatlarini psixologik hodisa sifatida soha mutaxassislarida qiziqish uyg'otmoqda. Aybdorlik xissi xorij olimlari tomonidan o'rganib kelinayotgan bo'lsada, ammo aynan o'spirinlardagi kasbiy deformatsiya tufayli kelib chiqadigan aybdorlik xissi hozirgacha to'liq o'rganilmagan. Bu esa o'z navbatida bo'lajak mutaxassislarda yetarli ma'lumotlar bo'lmasligiga, jamiyatda o'z statusiga ega bo'lishga intilayotgan o'spirinlarda kasbiy deformatsiyaning erta sodir bo'lib, kasbiy so'nish holatlarini yuzaga chiqarmoqda.

Shaxsning jamiyatda o'z o'rniga ega bo'lishi, tanlagan kasbida muvaffaqiyat qozonishi va shu kasbi orqali Vataniga naf keltirishi uning kasbidan qoniqishiga bog'liq hisoblanadi. Inson kasbidan qoniqishi uchun esa avvalo tanlagan kasbini yaxshi ko'rishi, uni rivojlantirib borishda yuzaga keladigan tashqi va ichki xususiyatlarni ham bartaraf etishi lozimdir. Kasbiy faoliyat jarayonida yuzaga keladigan obyektiv va subyektiv noqulaylik va bosimlarni bartaraf etolmaslik shaxsda aybdorlik xissini paydo qiladi.

Aybdorlik tuyg'usi psixologik komplekslar ichida yengib o'tish qiyin bo'lgan xissiyotidir. Uning kuchi yengil mas'uliyat hissidan tortib vijdon azobigacha bo'lishi mumkin.

Professor Nishanova, "Aybdorlik individ tomonidan uning uchun ahamiyatli bo'lgan axloq normalarining buzilishi orqali yuzaga keladi", deb ta'rif beradi [1].

Aybdorlik tuyg'usi - odam qilgan biror xatti-harakat bajarganida yoki qilmagan yomon ishi haqida o'ylaganida ham, uni yomonligini tan olib, bu xatti-harakat yoki xayol uchun o'z shaxsiyatidan xafa, norozi yoki hatto nafratda bo'lish holatidir [2].

Shaxsda aybdorlik xissi o'zidagi ayrim salbiy xis-tuyg'ulari, oldiga qo'ygan maqsadlariga erishmaganida, tashqi va ichki sabablar tufayli istaklaridan voz kechganida, xatti-harakatlari natija bermaganida, yaqinlariga befarq munosabatda bo'lganida, boshqalar uchun yordam bermaganida hamda kimningdur xohish-istaklarini bajarganida, xattoki maqsadiga erishganida ham namoyon bo'ladi [5]. Masalan, shaxs oldiga qo'ygan maqsadiga erishadi, ammo unda o'tkazib yuborilgan vaqt va imkoniyatdan yanada unumli foydalana olmagan uchun yoki qo'ygan maqsadini chin dildan xohlab emas, balki atrofdagilarga nimalarga qodirligini ko'rsatib qo'yish, kimligini isbotlash uchun tanlangan bo'ladi. Shu sababdan ham erishilgan yutuqdan rohat xissi tuyulmaydi.

O'spirinlik davrining muhim xususiyatlaridan biri bu tanlangan sohalari yoki kasblarida yangiliklar qilishga intilish, jamiyatda o'z o'rniga ega bo'lishga intilish motividir. Shu munosabat bilan o'spirinlar kasb yoki hunarni turli xususiyatlar asosida tanlashadi. Ayrim o'spirinlar qiziqishlari tufayli kasb tanlashsa, ayrimlari esa oilaviy an'analar asosida, ayrimlari moddiy va jamiyatdagi mavqei yuzasidan, yana bir toifalari esa o'rtoqlariga qo'shilib tasodifan tanlashadi. Natijada esa bir muncha vaqt o'tgandan so'ng kasbiy faoliyatda, tanlangan sohasida turli ijtimoiy va psixologik holatlarga olib keladi.

O'zining kasb tanlash bo'yicha taqdirini tasodifan hal etish murakkab kechinmalarga, tanlangan kasbi sohasida ikkilanishlarga, og'ir ichki nizolarga olib kelishi mumkin. Bu esa yigit va qizlar uchun ham, jamiyat uchun ham katta zarar keltiradi [3].

O'spirinlarning kasbiy faoliyatlari davomida yuzaga keladigan mazkur holatlar ularda kasbida kashfiyotlar qilishga to'sqinlik qilish bilan bir qatorda kasbiy deformatsiyani ham paydo qiladi.

Kasbiy deformatsiya lotincha "deformat" so'zdan olingan bo'lib "buzilish" degan ma'noni bildiradi [4]. Bu kasbning tashqi va ichki noqulaylik, bosim ortishi natijasida fikrlashdagi buzilishlar hisoblanadi.

Kasbiy deformatsiya bu mehnat vazifalarining xaddan ortiq ortib ketishi natijasida yuzaga keladigan psixologik disoriyentatsiyadir.

Inson ishlashni xohlamasligi yoki xaddan ortiq ishchanligi har kim uchun meyor hisoblanmaydi. Mazkur holat kasbiy deformatsiya natijasi ham bo'lishi mumkin. Bunga uzoq vaqt bir joyda bir xil muhitda ishlash, ish uslubining o'zgarmasligi, bilim va tajribalarini takomillashtirib bormaslik, yangiliklar kiritmaslik, dam olish vaqtlarining mazmunli tashkil etilmasligi sabab bo'ladi.

O'spirinlardagi kasbiy deformatsiya tanlagan sohalari orqali jamiyatda o'z o'rniga, ya'ni statusiga ega bo'lish xohishidan kelib chiqadi. Z.Nishonovanning ta'kidlashicha, o'spirinlar tanlagan sohalari yoki kasblarida juda katta yangiliklar, kashfiyotlar qilgilar keladi, lekin asta-sekinlik bilan yangilik va kashfiyotlar qilish uchun ularda bilim va tajriba yetishmayotganligini, buning uchun ko'proq o'qish va o'rganishlari kerakligini anglay boshlaydilar [7].

Kasbiy faoliyat bilan shug'ullanish davomida o'z statusiga ega bo'lish, mehnat jamoasidagi hamkasblariga hamda rahbarga ishtiyoqi sabab o'spirinlar xaddan ortiq mehnat qilishadi. Dam olish vaqtlarida ham ko'proq ishlab, ko'proq pul topish orqali ehtiyojlarini qondirishga intilashadi. Qo'yilgan maqsadlarga tezroq erishish xohishi ishning tub mohiyatiga yetmasdan bajarish xatolarga olib keladi. Bajarilgan ishdagi xatolar, noto'g'ri yondashuvlar, fikrlash doirasining keng emasligi, hayotiy va amaliy tajribalarining yetishmasligi rahbardan tanbeh olishiga olib keladi.

O'spirinlarning ayrimlarida esa hamkasblarini o'z oilasidek xis qilib ularning muammolariga aralashib ketishi holati ro'y beradi. Hamkasbining muammosi deb o'ylanib yuradi, qanday qilib hal qilish ustida bosh qotiradi. Yordam berish uchun esa ba'zan uning aybini bo'yniga oladi ham.

Tanlagan kasbi orqali o'z statusiga ega bo'lishni maqsad qo'ygan o'spirinlarning ayrimlari oila qurish, shaxsiy hayotni yo'lga qo'yishga qiziqmay qo'yishadi yoki ortga surishadi. Atrofdagi tengqurlarining oila qurayotgani ham ularni tashvishlantirmay qo'yadi. O'zga jins vakillari haqida o'ylash, ular bilan tanishish kasbiy karyeraga xalaqit beradi, ishdan chalg'itadi, juftim haqida yoki munosabatlarimiz haqida o'ylasam bajarayotgan ishimda xatolarga yo'l qo'yishim mumkin" deb hisoblashadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Z. Nishonova tahriri ostida "Psixologik xizmat". T.: 2012
2. Z. Nishonova tahriri ostida "Rivojlanish psixologiyasi". T.: 2019
3. Djurakulova D. F. "Aybdorlik xissiga ta'sir etuvchi ichki va tashqi omillar" <https://cyberleninka.ru>.
4. Каширская И.К. "Особенности переживания чувства вины как социальной эмоции у студентов". М.: 2002
5. Badritdinova, M. (2015). TA" LIM JARAYONIDA IDROKGA XOS KOGNITIV USLUB SHAKLLANISHINING PSIXOLOGIK MEXANIZMLARI. Ilmiy axborotnoma.

6. Badritdinova, M. B. (2019). HE DEVELOPMENT OF METAMETHODS ASSOCIATED WITH COGNITIVE METHODS. Scientific and Technical Journal of Namangan Institute of Engineering and Technology, 1(6), 483-489.

7. Badritdinova, M. B., & Rustamova, T. N. (2021). PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF DEVELOPMENT OF THINKING IN STUDENTS IN THE EDUCATIONAL PROCESS. Science and Education, 2(2), 331-337.